

MEDGYESI KONSTANTIN: Egy meghiúsult Zadraveczi-interjú háttere

Közjáték az alsóvárosi harangünnep idején (1921)

Szegeden az első világháborút követően először az alsóvárosiak „kapták vissza” harangjaikat. 1921. május 25-től 29-ig nagyszabású harangünnepség keretében köszönthették a hívek Szeged-Alsóváros templomának új büszkeségeit. Az esemény a maga vallási, liturgikus jellegén túl közéletipolitikai jelentőséggel is bírt, hiszen a formálódó új keresztény-nemzeti kurzus itt újólag megmutathatta tömegerejét. A Horthy Miklós kormányzó bizalmasának számító tábori püspök, Zadraveczi István által megálmodott ünnepségeken tízezrek vettek részt. A kedélyeket azonban némiképpen borzolta egy akkoriban megjelent sajtójelentés, miszerint Zadraveczi arról nyilatkozott volna, hogy mindig szívesen fogadta a kormányzósértéssel vádolt szegedi főrabbi, Löw Immanuel atyai tanácsait.

A harangünnep

A világegés után Zadraveczi püspök kezdeményezésére, aki 1914 és 1920 között az alsóvárosi ferences rendház főnöke volt, gyűjtést szerveztek az új harangok javára. 1920 októberétől kezdve sorra rendezték az adománygyűjtő esteket, koncerteket. Egész Alsóváros megmozdult. A ferences barátok — amint azt a Historia Domus 1920. október 18-i bejegyzéséből tudjuk¹ — még mindennapi boradagjukról is lemondtak a cél érdekében. Az akció sikeres volt, így Péry Bonaventúra házfőnök 1921 januárjában négy harangot rendelhetett meg Szlezák László budapesti harangöntőnél.

1921. május 25-én, egy szerdai napon gördült be a 4 harangot szállító vonat Budapestről. Az éjszakát a pályaudvaron töltötték, hogy másnap nagy ünnepség keretében vigyék be őket a Mátyás térre. Délután 2 órakor kezdtek gyülekezni a lovasbandérium tagjai az alsóvárosi templom előtt. Három óra után már több mint 10 ezer ember volt a téren. A menet 4 óra körül indult el a vasút állomásra, ahol Péry Bonaventúra mondott beszédet. „Eddig a török elleni harcoknak voltak a szócsövei a szeretetnek és az igazságnak, de most az oláhok, rácok, osztrákok, csehek elleni szócsövek legyetek”² - mondotta a házfőnök. Mindeközben az ünneplő tömeget a vasúti hídról az Újszegedet megszállás alatt tartó szerb katonák tartották megfigyelés alatt.

A menet útba ejtette a Gizella teret, s a Szentháromság utcán haladt a Mátyás tér felé. Az ablakokban fűtőkben lógtak az emberek, mindenki látni akarta az új harangokat. A járdákon szintén óriási tömeg, 25-30 ezren voltak tanúi a harangok menetének. A rendet 100 rendőr biztosította. 6 óra körül érkeztek meg a harangok az alsóvárosi ferences kolostorhoz, s 28-áig, a szentelés napjáig önkéntesek és a rendőrség őrizte az új szerzeményeket.

A Zadraveczi tábori püspököt szállító vonat május 27-én 3/4 4-kor jött meg. A püspökkel tartott édesapja, Zadraveczi Elek és titkára, Szabó Pius. Zadraveczi fogadására a díszszázadon és a fehér ruhás lánykákon kívül megjelent Szeged polgármestere, Somogyi Szilveszter és a nemzetgyűlési képviselő, Kószó István.

Szombaton, május 28-án reggel 8 órakor kezdődött a harangszentelési szertartás. „Bele sottogtam, bele imádkoztam, bele parancsoltam a magyar igazságot, s ha felszállnak küldetésük helyére, hirdetni fogják a magyar feltámadást. Siessetek fel a magasba ti harangok, mert rövidesen zengnetek kell a magyar alleluját”³ - hangoztatta a felszentelést végző tábori püspök. A harangok felhúzását némi izgalom előzte meg. Elterjedt a hír ugyanis, hogy a kötél a nagy súly miatt könnyen elszakadhat. Ha valaki részese akart lenni a

harangok felhúzásának, vagyis maga is húzni kívánta a kötelet, akkor jegyet kellett vennie. Természetesen vásárolt ilyen jegyet a rendőrkapitány, a körletparancsnok, a főispán, a polgármester és a nemzetgyűlési képviselő is. Amint a Szegedi Friss Újság írta: „ujjongás és tapsvihár üdvözölte a harangokat, ahogy a déli napsütésben fölragyogtak a levegőben és sima, zökkenés nélküli gyorsasággal emelkedtek föl a kiküldetésük szent magaslatára.”⁴ A délután folyamán szólaltak meg először — ekkor még csak próbaként — az új harangok. A Historia Domusban jegyezték fel az eseményről: „A járókelők, sőt a fuvarosok is megálltak az utcákon és hallgatták a harangszót, sokan letérdeltek és imádkoztak”⁵ Május 29-én, vasárnap az ünnepi misén hallhatták a hívek először „hivatalosan” a harangok hangját. A templom zsúfolásig megtelt, kint a téren pedig 10-12 ezren hallgatták a szentmisét, amelyet Zadravecz celebrált. Este a harangünnep lezárásaként a színházban bemutatták Zadravecz püspök Kapisztrán című színdarabját.

A Szegedi Napló és Zadravecz

Amint már szó esett róla a tábori püspök május 27-én délután 3/4 4-kor érkezett meg Szegedre, hogy részt vegyen Szeged-Alsóváros harangünnepén. Tölgyes Gyula, a Szegedi Napló munkatársa 1/2 5 óra körül jelent meg az alsóváros ferences rendházban. Az újságíró célja az volt, hogy interjút készítsen a tábori püspökkel. Tölgyes cikkében - amelyet „T-s Gy-a” szignóval jegyzett - pontos képet kaphatunk a harangünnepet előkészítő munkáról is, hiszen míg Zadraveczre várakozott, megfigyelhette a kolostorban zajló eseményeket: „A rendház kapuja tárva nyitva. Szabad a bejárás. A hosszú boltíves folyosón szokatlan sürgés-forgás, különös élénkség... Egyre többen érkeznek a plébániára. Lányok, asszonyok. És férfiak, de inkább csak ifjak, ha nem csalódom a legényegylet tagjai. A plébánia-hivatalban egymásnak adják a kilincset. De sűrűn jártak az egyik szomszédos helyiség felé is, még pedig nem üres kézzel. Hoztak tortát, kalácsot, pogácsát letakarva. De kosárban is láttam egyet-mást és üvegben is. Házi ünnepély készül és erre az alkalomra adakoznak a hívők. Serényen rendezkedtek, imponált ez a buzgalom”⁶ - festette le az alsóvárosi készülődést az újságíró. Közben megérkezett a plébániára a tábori püspök és titkára. Tölgyes egyből jelezte Szabó Piusnak, a titkárnak, hogy szeretne beszélni Zadravecz püspökkel. A zszurnaliszta még be sem fejezte mondandóját, mikor a titkár közbevágott: „Újságíró?”. Mielőtt Tölgyes válaszolhatott volna, valaki félrevonta a pátert. „Diszkrét, de mégsem egészen halk beszélgetés következik - írja Tölgyes - , amelynek foszlányai eljutnak a fülemig. Hallom, valami cikkről van szó, Zadravecz püspökről és arról a lapról, melynek kötelékéhez tartozom. Az ismeretlen úr magyaráz, úgy látszik, ismerteti a cikket, a páter érdeklődéssel hallgatja. Az informáló olyasmit mond, hogy nem kell rá válaszolni és hozzáteszi: Spongya. Megismétli, most már nyomatékosabban: Spongya. Ez jól beajánlhatott, gondoltam magamban. A tábori lelkész befejezi a beszélgetést, s a fölvilágosítást megköszönve felém tart. Megkérdezi nagyon udvariasan, hogy melyik lapnál működöm. Bevallom. Erre nyomban érdeklődik, hogy milyen cikk jelent meg a lapunkban a püspök nyilatkozatáról, amelyet a szegedi főrabbi és a zsidókról tett volna egy küldöttség előtt? Megmondtam, hogy az a nyilatkozat bővebb terjedelemben a Múlt és Jövő című zsidó folyóiratban jelent meg. A páter nagyon csodálkozott ezen. Ő is ott volt, amikor a püspök nyilatkozott a várpalotai küldöttség előtt, de [újság]írók akkor nem látott. Egyébként amit a püspök úr mond, azért mindenkor helytáll.”⁷ Ezt követően a titkár megígérte az újságírónak, hogy bejelenti a püspök úrnak, de egyelőre várnia kell.

Mit tartalmaz azonban a szóban forgó Szegedi Napló cikk, amelyről Szabó Pius érdeklődött Tölgyestől? A lap május 21-i számában „Zadravecz püspök a Löw-ügyről” címmel jelent meg írás. (Löw Immánuel ebben az időszakban kormányzósággal, nemzetiség és hitfelekezet elleni gyűlöletre izgatás büntette miatt vádolták⁸. Löw szegedi főrabbi állítólagosán a következő kijelentéseket tette két holland újságíró előtt: „Magyar nemzet nem létezik, sőt a magyar faj is kiveszett már... Nincs magyar nemzet, nincs létjogosultsága... Kétféle magyar van: az egyik buta és becsületes, a másik eszes, de becstelen.” Továbbá a holland újságírók szerint Löw arról beszélt, hogy Horthy szegedi látogatásakor, amikor a Széchenyi téren ünnepi misén vett részt, ahelyett, hogy letérdelt volna, a kardbotjával játszott.⁹ (A kutatás mai állása szerint kijelenthető, a Löw-per egy politikai indíttatású, konstruált ügy volt.) A Szegedi Napló a Múlt és Jövő, zsidó irodalmi és társadalmi folyóiratban megjelent információ alapján közölte Zadravecznek a várpalotai zsidó küldöttség előtt tett nyilatkozatát. Mint a lap indokolta, azért ismertette a Múlt és Jövő híret - a Múlt és Jövőt Singer Leo várpalotai

főrabbi levélben tájékoztatta Zadravecz várpalotai megnyilatkozásáról¹⁰ -, mert „a mai napokban már szokatlan hangjáért érdemesnek tartjuk a közlését.” Zadravecznek a Szegedi Naplóban idézett véleménye valóban jelentősen eltért a korabeli fősodorbéli antiszemita retorikától: „Mindig azon az állásponton voltam, hogy a magyar föld minden lakosa oly polgára az államnak, amilyen tisztességgel, szorgalommal neki dolgozik. Csak a forradalom nem gondolkozik. A forradalom lelki forrongás, düh és mindig elítélem, ha némelyek mellékvágányokra akarják e düh kitörését terelni és ártatlan embereket, sőt ártatlan világnézetet dobtak oda koncul a haragnak. Hat évig voltam Szegeden, ismertem az öregurat (Lőw Immánuelt) kivel az a dolog történt. A legjobb viszonyban voltunk. Ő beküldte nekem tartott beszédeinek kéziratát, én küldtem neki a magaméit és mindig szívesen fogadtam atyai tanácsait.”¹¹ Zadravecz ezután arról beszélt, hogy „ajtot nyitott” Horthy kormányzóhoz, vagyis felkereste őt és elmondta neki, nem hiszi el a holland újságírók Lőw rabbival szembeni vádjait. A tábori püspök a lap beszámolója szerint még azt is mondta a várpalotaiak előtt, hogy „már tisztulnak a nézetek, most is nagy iramban mentünk előre a konszolidáció felé, ebben bízzanak és reméljenek.”¹²

Visszatérve Tölgyes történetére, aki már közel másfél órája várakozott a püspökre — az interjú (a beszélgetés egyébként az újságíró tervei szerint úgyszintén a Lőw-ügyről szólt volna) reményében: „Hat óra. Elnéptelenedett a folyosó. Elment a nemzetgyűlési képviselő felesége is, aki lankadatlanul dolgozott, irányított a jótékonyági munkában. [A nemzetgyűlési képviselő felesége, Kószó Istvánná az egyik harangya a harangszentelési ünnepségen - M. K.] ... Már-már képzelődni kezdtem, hogy rólam megfeledkeztek, amikor feltűnt a püspök lilasapkás feje. Mellette a titkára haladt. A püspök benyitott a plébániahivatalba. A páter visszamaradt és közölte velem, hogy Óméltósága nem nyilatkozik a sajtó számára. Budapesten is elhárítja magától az újságokban való szereplést, nincs szükség erre, mondanivalóival közvetlenül a közönséghez, a néphez fordul”¹³ - olvasható Tölgyes Gyula május 29-én megjelent „Meghiúsult interjú Zadravecz püspökkel” című írásában. A cikk azt sugallja, hogy minden bizonnyal a Lőw-ügy miatt maradt el az interjú. (A Tölgyes újságírói portréját megíró Lengyel András szerint Tölgyes Gyula jellegzetesen „átlagújságíró” volt, aki „sokszokos éven keresztül szorgalmas és megbízható munkása, egyes periódusokban meghatározó egyénisége volt a város újságírásának.”¹⁴ Témánk kapcsán mindenképpen megemlítendő, hogy Tölgyes felekezeti tartó zsidó családban született, majd gimnáziumi tanulmányait piarista diákként folytatta, munkatársa volt a Délmagyarországnak, a Szeged és Vidékének, a Szegedi Naplónak, a Déli Hírlapnak és a budapesti Mai Napnak. 1944-ben őt is deportálták, 1945-ben meghalt.)

A Szegedi Új Nemzedék, amely a kialakuló új kurzus vezető lapja június 1-jei számában „Zadravecz püspök a Lőw-ügyről. Hogyan dolgozik a destrukció” című cikkel reagált a Szegedi Napló május 21-i hírére és közvetve a Tölgyes-féle írásra. Mint a lap fogalmaz, érthető felháborodást keltett Szegeden a Szegedi Napló, „amely elég merészen az ország közszeretetében és közbecsülésében álló főpapját: István püspököt vette tollára. Nemcsak, hogy tollára vette, de úgy állította be a főpapot, mint aki meghitt baráti viszonyt folytatott Lőw rabbival, sőt kinek ő többször atyai tanácsát is kikérte. Természetesen ez a cikk nem maradhatott visszhang nélkül, s nemcsak azért, mert hogy szegedi lapból indult a támadás, de ama szoros és belső kapocsnál fogva is, mely Szegedet István püspök magas személyéhez fűzi. Indokolt és érthető, ha Szeged keresztény társadalma sorompóba áll, s a legelszántabban védekezik a keresztény gondolat zászlóvivőjének: István püspöknek meggyanúsítása és nyilatkozatainak elferdítése ellen. István püspök ügye ma az egész keresztény ügye is és érthető, ha a Szegedi Napló cikkére az egész keresztény magyar társadalom feljajdul, mert érzi az új képprombolás célzatát.”¹⁵ A Szegedi Új Nemzedék hírként közölte, hogy az Ébredő Magyarok szegedi választmánya is megtárgyalta az ügyet, s a testület közleményében megállapította: a Szegedi Napló „magát a keresztény nemzeti társadalmat is sérti, s így ennek megtorlása az egész keresztény nemzeti társadalom kötelessége.”¹⁶ Az Ébredő Magyarok kezdeményezésének nem lett következménye. Az eset azonban egyik érzelmi előzménye lehet a Szegedi Napló 1922. évi megszüntetésének.

Úgyszintén a Szegedi Új Nemzedék június 1-jei száma közli Zadravecz tábori püspök nyilatkozatát az egyre nagyobb indulatokat kiváltó ügyben. Zadravecz kifejtette, a Szegedi Naplóban megjelent közlemény „tényleg nem egyéb, mint a zsidó sajtó tudatos és célirányos ferdítése, mely a ferdítésen kívül határozott valótlanságot is tartalmaz.”¹⁷ A püspök részletesen elmesélte, miként fogadta a várpalotai zsidó küldöttséget, s hogy a csoport szónokája vetette fel beszédében Lőw rabbi ügyét. Zadravecz erre válaszul jelentette ki, hogy

mivel 6 évig tartózkodott Szegeden, ezért ismeri az öreg rabbit, aki többször is gratulált neki ellenforradalmi beszédeihez, de atyai tanácsot soha nem kért tőle, s nem felel meg a valóságnak az sem, hogy bizalmas baráti viszony lett volna közöttük. Mint a tábori püspök fogalmazott „a küldöttséget megnyugtattam, hogy Magyarországon nem akasztanak fel minden zsidót. Tehát bízzék nyugodtan Löw Immánuel sorsát a független és pártatlan magyar bíróságra.”¹⁸ Elmondása szerint ezzel zárult a küldöttség fogadása. A nyilatkozatban Zdravec cífolta, hogy Horthy kormányzónál szót emelt volna Löw mellett, „merő koholmánynak” nevezte az ezzel kapcsolatos Szegedi Naplóban közölt értesülést.

Az ügy Zdravec visszaemlékezésében

Zdravec István a tábori püspökségről való lemondását (1927) követően megírta az 1919 és 1927 között vele történt események történetét. A memoár végszavában 1929-ben veti papírra a következőket: „Nem azért írtam meg, hogy sajtó alá rendezve ártsak vele a még élő embereknek... Csak az Igazság kedvéért írtam meg mindezeket. Könyv e keservekből sohasem lesz. Nem akarom, hogy az legyen...”¹⁹ Zdravec valóban nem kívánta megjelentetni a visszaemlékezést, így őszintén beszélhetett a múltból. Az egykori tábori püspök a memoárban elismerte, hogy Löw ügyében valóban eljárta Horthynál. „A nagy port vert kormányzósértési perben bizonyos jóindulatú lépéseket is tettem Löw érdekében. E jóindulatomat a zsidó sajtó túlszínezte, ami miatt megint felhördültek az intranzigens keresztény egyesületeink. Leszögezem, hogy bár jóindulatom a Löw ügyben őszinte volt, azért magamtól határoztam el magamat a tett lépésekre.” Zdravec beszámol a visszaemlékezésben arról, hogy Balogh Károly városi tanácsnok, az Etelközi Szövetség egyik szegedi vezetőjének kérésének tett eleget, amikor fogadta Wimmer Fülöpöt, a Szegedi Kenderfonógyár vezérigazgatóját, Krausz Simon bankárt és Baracs Marcell ügyvédet. Ők kérték tőle, hogy segítsen Löwnek. Erre Zdravec bejelentkezett a kormányzóhoz, aki az 1921. április 20-án létrejött találkozón „szinte idegesen mondotta, hogy egy idő óta másról sem hall, mint Löw ártatlanságáról, eget verő nagy haza-fiasságáról; s bármerre néz, Löwért könyörgőket lát, bárki jöjjön eléje, mind Löw mentőjeként jelentkeznek. Nagyon megenyhült és jóízűen nevetett, midőn megmutattam neki a szegedi ÉME gúnyképét Löwről. (Rendes nézésben Löw az akasztófán, felfordítva pedig jászolhoz kötött számár).”²¹

Összegzésként megállapíthatjuk: a Zdravec és a Szegedi Napló közötti nyilatkozatháború valójában nem a tábori püspök és a lap viszonyáról, hanem sokkal inkább a Szegedi Napló által képviselt ellenzéki liberális szemlélet és a szegedi keresztény-nemzeti körök gondolkodásmódja közötti összecsapásról szólt. Az egyértelmű, Zdravec segíteni kívánt Löw rabbinak, de az ügy igazi pikantériáját az adja, hogy a püspök szerette volna, ha mindez a kulisszák mögött marad.

Horthy kormányzó végül kegyelmet adott Löw Immánuel szegedi főrabbinak. A per 1921. október 13-án zárult le.

Lábejegyzetek:

1. Csongrád Megyei Levéltár (továbbiakban: CsML) XII. 4. 8.k . Historia Domus 1920-1949 8. p. (1921. október 18.)
2. Friss Hírek, 1921. május 28. 2.p.
3. Szegedi Új Nemzedék. Keresztény politikai napilap. Felelős szerkesztő: Zsirkay János 1921. május 29. 2.p.
4. Szegedi Friss Újság. Politikai napilap. Felelős szerkesztő: Újlaki Antal. 1921. május 29. 2. p.
5. CsML XII. 4. 8. k. História Domus 1920-1949. 15. p. (1921. május 28.)
6. Szegedi Napló. Politikai, közgazdasági és irodalmi napilap. 1921 május 29 4 p
7. Uo.
8. A Löw-ügyről: Hidvégi Máté: A Löw-per. In Múlt és Jövő. Főszerkesztő: Kóbányai János 1996/3 85-96. p.
9. Nemzeti Újság. 1920. április 23. 1-2. p.
10. Múlt és Jövő. Főszerkesztő: Dr. Patay József. 1921. május 20. 3-4- p.
11. Szegedi Napló. Déli Kiadás. 1921. május 21. 2 p
12. Uo.
13. Szegedi Napló. 1921. május 29. 4. p.

14. Lengyel András: "Közkatonái a tollnak..." Vázlatok Szeged sajtótörténetéhez. Bába és Társai Kft. Szeged, 1999. 123-131. p.
15. Szegedi Új Nemzedék. 1921. június 1 1 p
16. Uo.
17. Uo.
18. Uo.
19. Páter Zadravecz titkos naplója. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1967. 295. p.
20. Páter Zadravecz titkos naplója. 240. p.
21. Páter Zadravecz titkos naplója. 241. p.

